

visningarna visar att det finns väldigt få goda undersökningar från dessa områden.

I synnerhet måste det betonas att John Screens *The Army in Finland* är en mycket grundlig och heltäckande utredning av arméns organisation och tillstånd i Finland åren 1770–1809 och troligen också den första. Screen har lagt ned mycken möda på att översätta centrala svenska och finska militära begrepp till engelska och resultatet är ypperligt.

Jyrki Paaskoski

Thord Silverbark, *Doktor Hasselquists resa: Linnélärjungen i Mellersta Östern 1749–1752* (Stockholm: Alhambra, 2008). 233 s.

Historisk forskning om resande är i dag ett stort och stadigt växande fält. Inte minst har forskningen under de senaste åren tagit avstamp i postkoloniala perspektiv. I synnerhet är det förstas Edward Said som står bakom denna forskningsinriktning. I hans efterföljd har många sökt bilden av »den andre» i västerländska resebeskrivningar från 1700- och 1800-talen.

Idéhistorikern Thord Silverbark kan räknas till denna forskningsriktning. I en populärvetenskaplig bok, *Doktor Hasselquists resa*, baserad på en akademisk uppsats, analyserar Silverbark Linnélärjungen Fredric Hasselquists resebeskrivning från hans resa till det heliga landet 1749–1752. Boken är utgiven på förlaget Alhambra, som specialiserat sig på utomeuropeisk och särskilt arabisk litteratur.

Den östgötske prästsonen Fredric Hasselquist (1722–1752) gav sig 1749 av på en bristfälligt finansierad resa till det nuvarande Israel/Palestina för att söka kunskap om den bibliska naturhistorien. Han påbörjade sin resa direkt efter avslutade studier och avled innan han hann åter till Sverige, i likhet med flera av Linnés lärjungar. Resan gick över Smyrna i Mindre Asien och vidare via Alexandria och Kairo till det heliga landet. Han hindrades under resans gång av brist på pengar och det var under ett sådant ofrivilligt uppehåll han dog av lungsvikt i Smyrna 1752.

Hasselquists resa hade i första hand ett vetenskapligt syfte, men det är skildringarna av främmande samhällen och människor som intresserar Silverbark mest. Hasselquist själv var också mån om att förklara att hans resa kunde tjäna andra syften än Bibelstudierna. Han intresserade sig bland annat för möjligheterna för

svensk handel i de områden han besökte. Som den frihetstida svensk han var hade han ständigt Nyttan för ögonen. Detta är ett av skälen till att hans resebeskrivning är ett mer tacksamt studieobjekt än exempelvis Peter Forsskåls torftiga dagbok från Arabien 1761–1763. Hasselquist har helt enkelt mer att berätta om de människor han möter.

Resan var delvis ett fiasko. Hasselquist lyckades visserligen samla på sig värdefulla naturalier, men han ådrog sig också stora skulder. Efter hans död var det endast drottning Lovisa Ulrikas intervention som kunde rädda de ihopsamlade växterna tillbaka till Sverige. Silverbarks studie ger i det sammanhanget en långt ifrån smickrande bild av den annars ideligen hyllade blomsterkungen Linné. Han uppmuntrade ivrigt sin lärjunge att ge sig av för att sedan överge honom då han befann sig i knipa en halv värld från hemlandet. Hasselquist, som kom från relativt enkla förhållanden och hade Linné att tacka för sin utbildning, framstår här som ett offer för ett cyniskt patron–klient-system som Linné visste att utnyttja till egen fördel.

Det var Linné som gav ut resebeskrivningen *Iter Palaestinum eller Resa till Heliga Landet* 1757. Den tryckta texten är den centrala källan, men författaren har också utnyttjat ett omfattande kompletterande arkivmaterial, såsom Hasselquists många brev och hans stambok. Silverbark ser en tydlig »orientalistisk» tendens i resenärens berättelse. Hasselquist framställer det goda i Österlandet som kvarlevor från den klassiska antikens och Bibelns värld, och i hans ögon är Östern i grunden en förfallen civilisation. Det är emellertid inte helt entydigt. Den svenske resenärens beskrivning också många positiva ting bland de folk han kommer i kontakt med. I synnerhet prisar han deras gästfrihet och artighet. Det är också endast på relativt begränsade områden han med självklarhet betraktar Västerlandet som överlägset. Säkert kan detta, som Silverbark påpekar, ha att göra med att även Sverige vid denna tid var ett mycket fattigt land där många människor levde under synnerligen enkla villkor.

Hasselquists förhållande till religionen är en annan intressant aspekt på hans resa. Å ena sidan var resan ursprungligen motiverad av det teologiska intresset för Bibelns realfilologi, å den andra var Hasselquist på många sätt en typisk rationalistisk 1700-talseuropé, ständigt kritisk till den »vidskepelse» han mötte bland främmande folkslag. Silverbark visar förtjänstfullt hur detta inte måste ses som en motsägelse, utan snarare kan förklaras som en tidstypisk attityd. Det är ett uttryck för ett rationalistiskt förhållningssätt till religio-

nen i det att man ville underbygga bibelstudiet med vetenskaplig empiri.

Silverbark har ett populärhistoriskt anslag. I den mån han låtit sig inspirerats av postkoloniala teorier har det skett på ett sådant sätt att det aldrig skymmer berättelsen. I stället fungerar de som redskap för att ställa vår tids frågor till det historiska materialet. Detta medför att boken känns relevant och spännande. Som berättelse är boken mer av en studie av resan, och delvis också resandet, än en biografi. Personen Hasselquist kommer man aldrig särskilt nära. Kanske är det heller inte möjligt med det tillgängliga källmaterialet och Silverbark är lyckligtvis så pass mycket akademiker att han utan att tveka avstår från vidlyftigare spekulationer om den olycklige resenärens inre liv. Vad man däremot kan sakna är resonemang om resans egentliga syfte, det vetenskapliga. Hasselquists mål var ju trots allt att beskriva växter, djur och mineraler, men ganska lite av den praktiska verksamheten syns i Silverbarks framställning.

Andreas Hellerstedt

Jyrki Siukonen, *Mies palavassa hatussa: professori Johan Welinin maailma* [Mannen i den brinnande hatten: professor Johan Welins värld], (Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006). 358 s.

Jyrki Siukonens bok *Mies palavassa hatussa* («Mannen i den brinnande hatten») är ingen traditionell biografi. Boken är, som underrubriken antyder, ett försök att förstå »Professor Johan Welins värld». Johan Welins liv (ca 1705–1744) var relativt kort, men originellt. Welin studerade och undervisade vid akademien i Åbo innan han påbörjade en europeisk bildningsresa som fortgick i nio år. Denna *grand tour*, som tog Welin från Marburg till Italien, England och Frankrike, fick dock ett dramatiskt slut då han plötsligt omkom i en brand efter en soaré med kortspel i Paris. Således hann Welin aldrig tillträda sin professur i filosofi i Åbo.

Siukonens bok är inte den första översikten över Welins liv. Det är dock lätt att instämma i Siukonens tanke att vår tid kanske har lättare att förstå en rastlös och nyfiken själ som hans. En mångsysslare som Welin hade i dag setts som en tillgång i yrkeslivet. Tidigare historiker har däremot varit mera böjda att stämpla honom som en okoncentrerad, orolig och överksam drömmare som utan tvekan hade talang men som aldrig lyckades blomma ut ordentligt.

Att kartlägga Johan Welins liv är besvärligt eftersom de dokument som vittnar om hans liv är få. Siukonen kan inte stödja sig på sådana källor som traditionellt används för att beskriva lärda mäns liv – det finns inga bevarade porträtt eller kända elever, inga märkvärdiga publikationer eller andra påfund av hans hand. Av Welins penna känner man endast till några brev och koncept, samt ett par dikter och avhandlingar som beskrivs kort i slutet av boken.

Det är genom att studera Welins *grand tour* som Siukonen vill fylla luckan i källorna. Den kvicke och språkkunnige Welin fann sig till rätta i en kosmopolitisk skara av lärda män och kvinnor, av äventyrare och andra individer på resande fot som möttes i ett Europa som under 1700-talet ofta visade sig överraskande litet.

Siukonens studie är skriven i en levande och engagerande stil som suger in läsaren i denna värld. Detaljrika beskrivningar av det dåtida Europas städer och lärda kretsar hjälper till i detta avseende. I början vandrar man till exempel med Carl von Linné genom den ännu ganska anspråkslösa universitetsstaden Åbo. Det är sent på kvällen och man får »akta sina steg, för det finns ingen allmän belysning i staden». I samma anda besöker man med Welin olika städer i Europa och får pröva på att »se» dem med hans ögon.

Avsikten med sådana skildringar är inte endast att få läsaren att leva sig in i texten, tanken är också att de platser och kretsar Welin besökte säger oss någonting betydelsefullt om honom själv. Welin är, som Siukonen formulerar det, »en gestalt i motljus» (s. 25), han visar sig ofta bara mellan raderna. Man kan exempelvis anta att hans framgångar i societeten vittnar om en social förmåga. Andra slutsatser kan dras ur hans egensinniga beslut att åka tillbaka till Paris trots skulder och fastän konsistoriet vid universitetet i Åbo krävde att han skulle ta upp sina undervisningsplikter. Paris måste ha blivit ett sannskyldigt hem för honom. Läsaren varnas för att lita på omdömen från illvilliga samtida. Det verkar nästan som om de originella platser och kretsar där Welin visade sig kunde ge mer pålitlig information om hans värld än de vittnesmål som direkt berör honom.

Idén är ganska förtjusande, och Siukonens sätt att tolka Welins historia som »ett album av tillfällesbilder» (s. 19) erbjuder en läsoplevelse med nästan visuella intryck. Med sina färder runtom Europa drar Welin samman Europas så kallade periferi och dess metropoler. Gestalter som uppträder under färden gör fascinerande intryck med sin originalitet och lekfullhet.